

برگی از تاریخ

در حیات حکومت‌ها همیشه مسائل مالی نقش مؤثری داشته، سرمنشاء حوادث و تغییراتی بوده است اختلال و آشفتگی در اوضاع مالی باعث زوال قدرت و انقراض حکومت‌ها گردیده و برعکس انتظام و استحکام مبنای مالیه موجب آرامش و سکون ثبات و دوام دولت بوده، رونق کسب و کار و زندگی و آبادانی مملکت و رفاه و آسایش جامعه کشور را در پی داشته است. مالیه مملکت از راه‌های مختلف و گوناگون در دسترس هر کس کم و بیش از فتنه مغول آگاهی دارد و میداند در اثر هجوم این قوم وحشی بایران از سرزمین آباد و معمور جز ویرانه‌ای باقی نماند. سالها گذشت، طومار عمر فاتح مغول درهم نوردید، فرزندان و نواده‌های او بنوبت یکی پس از دیگری به سلطنت رسیدند و راه گذشته‌گان خود را در پیش گرفتند ولی از میان افراد این سلسله غازان قیافه دیگری دارد. او مردی اصلاح طلب و نقش آباد کننده داشته و به جبران خرابیهای گذشته کوشا بوده است، از جمله اصلاحاتی که در دوران سلطنت وی انجام یافته اصلاح وضع مالیه مملکت است که جریان آنرا از نرال سرپرسی ساریگس مؤلف تاریخ ایران چنین بیان میکند:

«غازان وقتی که بسلطنت رسید و زمام امور را بدست گرفت از جمله وضع مالیه و اداره عوائد و درآمد کشور را دید بقدری آشفته و ضایع و خراب است که چیزی عاید دولت و حکومت مرکزی نمیشود و در نتیجه این وضعیت او از عهده پرداخت حقوق قشون برنمیآید چه رسد به انعامات و مستمریات و در این حال دهاقین از عوارض جابرانه و تحمیلات سخت ظالمانه بستوه آمده دهات و آبادیهای خودشان را ترك گفته جلای وطن مینمایند و هر وقت مأموری پیدا میشد آنها برای

اینکه از شروی ایمن باشند فرار کرده به سردابها و جاهای پوشیده و مخفی پناه میبردند.

برای اصلاح این وضعیت ناگوار و جلوگیری از تمام سوءاستفاده‌هایی که میشد يك اداره مساحی تأسیس یافته و قرار بر این شد که تمامی اراضی و املاک را مساحت و ممیزی کنند و روی این اصل يك طریقۀ جدید مالیاتی برقرار کردید که بر طبق آن هر آبادی مالیات خودش را در دو قسط میپرداخته و نیز میزان و مقدار پرداختی خود را کاملاً میدانست که چیست و چه باید بپردازد. تمامی میعادها برای وصولی مالیات (توضیح اینکه در عرض يك سال ده و بعضی اوقات هم بیست مرتبه از رعایا مطالبه مالیات مینمودند. مترجم) که آن مفسد و خرابی بیحد و حصری بار آورده بود و نیز تمامی مالیات‌های ناروا و خلاف قانون یا باجها و پولهای بی حسابی که از مردم میگرفتند همه آنها منسوخ و ممنوع گردیدند و سزای متخلف هم اعدام بوده است.

برای جلوگیری از دسیسه کاری و تقلبات مأمورین وصول مالیات و اینکه از مقدار بدهی که برای هر جا تعیین و قید شده چیزی زیادتیر از دهاقین و مؤدبان مطالبه نکنند مأمورین و معتمدین موظف بودند از دفتر صورت عایدات بنا ارقام ریز بدهی و مالیات آنرا بر لوحه‌ای ثبت و درجائی نصب کرده و در دسترس رعایای هر آبادی بگذارند.

يك سوء استفاده یا رسم دیگری که در این زمان صورت بسیار زشتی پیدا کرده این بود که تمامی مأمورین و شخصیت‌های بزرگ دیگر از هر طبقه که باطراف روانه میشدند به فقط از اسبان پست دولتی استفاده میکردند بلکه باهالی دهات و آبادیهای سر راه نیز دست تعدی گشوده و همه نوع تحمیلات نا جائز و غاروا با آنها میکردند.

آنها یا همراهان و ملتزمین زیاد خودشان که بعضی اوقات عده‌شان به سیصد نفر میرسید در قصبات و دهات ریخته در خانه‌های رعایا منزل میکردند و آنچه

میخواستند و میلشان بود از مردم بیچاره میگرفتند بدون اینکه دیناری پول بدهند و این نیز مرسوم شده بود که یک عده خیلی زیادی ایلچی به دربار و نیز از دربار باطراف متصل در آمد و شد بودند و آنها از رعایای بیچاره سورات و خواربار مجانی میگرفتند و در موقع ضرورت مر کوبهای آنها را امیر بودند (آری به گله اسب هر که میرسیدند هر قدر میخواستند از آن میان میگرفتند) و نتیجه این شد که جمعیت حول وحوش جادهها پراکنده شده و آبادیهائی که بوده روبرویرانی نهادند.

غازان باصلاح این رسم ناستوده پرداخته و اول قدمی که برداشت یک سرویس پستی از اسب دائر نمود ولی جهت ایلچیان خاص ایلخانی که غیر از آنها احدی مأذون نبود از اسبان مزبور استفاده کند. او بعد این رسم کهنه قدیم را منسوخ داشته و بواسطه غدقن اکید از استفاده کردن از مأمورین باسم قاصد یا پیک و وسایل و وسایط دیگر به کلیه این مفساد و اجحافات و تعدیات که میشده خاتمه داد.

در اداره عدل و داد (که قبل از او صورت زشت منقوری بخود گرفته بود) قدمهای وسیعی برداشته امر مرافعات و انتخاب قضات و سایر امور مربوطه را بهترین طرز اصلاح و مرتب و منظم نمود. فلاح و کشاورزی را تشویق و ترویج کرد. نیولات نظامی را تاسیس یعنی برای سپاهیان اقطاعات شخصی تعیین نمود و نیز برای اوزان و پیمانها مقادیر و اندازههای معین کرد. برای بهبود حال دهقان و کشاورز که بکلی یابمال شده بود آخرین درجه مساعی را مبذول داشت و بالاخره تاریخ این ایلخان جدید که در ۱۴ مارس ۱۳۰۲ میلادی آغاز میشود برای جلوگیری از خلاف قاعده و بی جااییهای امور مالی تمهید و کشایش یافته است.

نایب‌السلطنه میرزا حسن خان آملی
 آقای محمود خان آملی
 آقای میرزا حبیب‌الله خان آملی
 آقای کریم‌الله خان آملی